

PAPER DETAILS

TITLE: Kilis'te Sosyo-Mekânsal Ayrisma, Sinir ve Kimlik

AUTHORS: Bilal Görentas,Nizamettin Yigit

PAGES: 106-122

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3569804>

Kilis'te Sosyo-Mekânsal Ayrışma, Sınır ve Kimlik

Socio-Spatial Differentiation, Border and Identity at Kilis

Bilal GÖRENTAŞ*

Nizamettin YİĞİT**

Öz

Sınırlar özellikle son 200 yıldır modern ulus-devletlerin en önemli varlık göstergeleri olarak ön plana çıkmıştır. Siyasetin coğrafyaya en net tezahür ettiği alanlar olarak sınırlar, çizildiği andan itibaren aynı zamanda iki farklı coğrafyanın inşasını da başlatmıştır. Ortak bir toplumsal kimlik ve vatan algısı, ulus-devletlerin sınırları içinde kurulmuştur. Bu makale, tarih boyunca ortak bir coğrafyayı paylaşan toplumların 100 yıl önce çizilen bir sınırla bölünmesi sonrasında yaşadığı sosyo-mekânsal ayrışmayı konu edinmiştir. 1921 yılında Fransızlarla imzalanan Ankara Antlaşmasıyla çizilen bu sınırlarla birlikte iki ayrı coğrafyanın oluşumu da başlamıştır. Sınırın her iki tarafında farklı strateji, söylem ve anlatılarla farklı ulus-devlet inşa süreci yaşanmıştır. Bu araştırma Kilis'te, sınırın yarattığı sosyo-mekânsal ayrışmanın hangi söylem ve anlatılarla inşa edildiğini analiz etmektedir. Çalışma kapsamında sınır bölgesinde uzun süre ikamet etmiş ve sınırın her iki tarafına dair deneyimleri olan yedi katılımcı ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Yapılan mülakatlarda katılımcıların sınır algıları ve sınırın her iki tarafına dair söylem ve anlatıları analiz edilerek sosyo-mekânsal ayrışmanın izleri aranmıştır. Elde edilen bulgular, bu sosyal ve mekânsal ayrımların kimlik/kültür, din ve tarih/ekonomi başlıklı üç ana tema üzerinden gerçekleştiğini göstermiştir. Kilis'te sınırla kurulan ilişki her zaman çok boyutlu ve çok karmaşık olmuştur. Sınır bir yönüyle ekonomik engel yaratmışken, bir başka yönüyle de Kilis için ekonomik bir fırsata dönüşmüştür. Sınır hem karşı durulmuş hem de söylem ve pratiklerle sınır yeniden inşa edilmiştir. Sınır her şeyden öte ortak bir coğrafyayı sosyal ve mekânsal olarak bölerek iki farklı coğrafya yaratmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyo-Mekânsal Ayrışma, Sınır, Kimlik, Kilis

Abstract

Borders have become the most important indicators of modern nation-states, especially in the last 200 years. Borders, as the manifestation of politics in geography, have also initiated the construction of two different geographies from the moment they were drawn. A common social identity and perception of homeland is built within the borders of nation-states. This article focuses on the socio-spatial differentiation of the societies that shared a common geography, after they were divided by a border drawn 100 years ago. The construction of two separate geographies began with these borders drawn by the Ankara Treaty signed with the French in 1921. Different nation-state building processes have been experienced on both sides of the border, with different strategies, discourses and narratives. This study analyses the socio-spatial differentiations on the Kilis side of the border, through discourses and narratives about the border. In this study in-depth interviews were conducted with seven participants who have lived in the border region for a long time and have experience on both sides of the border. In the interviews, participants' perceptions of the border and their discourses and narratives about the other side of the border were analysed and traces of socio-spatial differentiations were sought. The findings showed that the social and spatial differentiations occurred on three main themes: identity/culture, religion and history/economy. The relationship with the border in Kilis has always been multidimensional and complicated. Above all, the border has created two different geographies by dividing a common geography socially and spatially.

Keywords: Socio-Spatial differentiation, Border, Identity, Kilis

Extended Summary

This study investigates the socio-spatial differentiations created by the Turkey-Syria border through discourses and practices on the Kilis side of the border. Kilis, which remained under the province of Aleppo for approximately 400 years after the Ottoman Empire conquered Syrian lands in 1516, was occupied first by the British and then by the French after the First World War. The city was freed from this occupation on December 7, 1921, and has become a border town of the Republic of Turkey with the Ankara agreement signed with the

* Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, bilal.gorentas@kilis.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6802-5007

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Coğrafya ABD, nizamettin7927@gmail.com, ORCID: 0009-0000-5828-5860

France in the same year. This study focuses on how a geography shared for 400 years was socially and spatially separated after the border was drawn 100 years ago.

In this study, the concept of border is considered not as a fixed line separating two different geographies but as a process in which social and spatial differentiation occurs. The territorial nation-state system, which emerged after the French Revolution and began to develop rapidly, created a political geography where the world was separated from each other with clear lines after the two world wars. Nation-state borders have led to new social and spatial divisions in many parts of the world. New social identities were built in the newly formed territorial state system. The concept of nation is now associated with geography in this new nation-state system.

Social and spatial differentiations often occur through stories, discourses and narratives. Two new social identities are constructed with the narratives about 'us' and 'the other' created on both sides of the border. Therefore, the most effective way to examine the social and spatial differentiations created by the border is to analyse these narratives.

The main aim is to explore the discourses and narratives through which Kilis is socially and spatially separated from the other side of the border. Hence, this study focuses on the similarities and differences in these discourse and narratives about the other side of the border.

The data collected through in-depth interviews conducted with seven people within the borders of Kilis province between April and May 2023. When selecting interviewees, people who lived in the border regions and had also been on the Syrian side of the border were preferred. The main reason for this choice is to capture information about their experiences of being on the other side of the border, as well as their perceptions of the other side of the border. Semi-structured interview technique was used in the interviews. In this way, participants were given the opportunity to convey their narratives without limiting them to a narrow framework. During the interviews, the participants were asked questions about their life stories and daily life practices, and then the traces of socio-spatial differentiations were tried to be traced by asking questions about the events they experienced regarding the border, their border experiences and the problems they encountered at the border.

The results showed that the discourses and narratives regarding the perception of the border and the socio-spatial differentiations were shared under three main categories. These three main themes that stand out in the analysis are identity/culture, religion and history/economy.

The first theme where the traces of socio-spatial differentiations are most visible is identity. The most basic function of the current border is to separate Arab identity from Turkish identity. It was observed that the participants perceived both national identities as the 'other' of each other. The discourse and narratives regarding this marginalisation are based on the argument that the socio-spatial differentiation at the border is correct and appropriate.

Another theme that stood out in the analyses was religion. Although it has been observed that belonging to the same religion strengthens the perception of similarity between two societies, it has also been observed that a socio-spatial differentiation is made in the context of religion. The perception of religion and religious practices also differ on both sides in the participants' discourses. These discourses also bear the traces of socio-spatial differentiation.

Finally, the two most frequently mentioned topics in stories about the border are history and economics. These are also the two themes in which the traces of the socio-spatial differentiations created. In the shared narratives, there was no clear social and spatial

differentiation in the first years of the border. There are also narratives that in these years when historical ties did not lose their influence, those who had lands on both sides of the border could easily cross the border. The sudden transformation of Kilis into a border town created economic problems. Cross-border commercial relations have gradually increased and this has become the most basic economic source of Kilis. It is stated in the narratives that even the mines laid in the 1950s could not prevent these economic relations. A constant theme of 'us' and 'the other' has been observed in the narratives and discourses about historical processes and economic relations, and in these narratives, it is emphasised that the society here has more love of homeland and state compared to the other side of the border, and is differentiated from the other side.

The socio-spatial differentiations created with these discourses and narratives. The relationship with the border in Kilis has always been multidimensional and complicated. While the border created an economic obstacle in one aspect, it also turned into an economic opportunity for Kilis in another aspect. The border has been both resisted and reconstructed through discourse and practices. Above all, the border has created two different geographies by dividing a 400-year-old common geography socially and spatially.

Giriş

Bu çalışmanın amacı Türkiye-Suriye sınırının yarattığı sosyo-mekânsal ayrışmanın sınırın Kilis tarafında hangi söylem ve pratiklerle gerçekleştiğini araştırmaktır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Suriye topraklarını fethettiği 1516 yılından itibaren yaklaşık 400 yıl boyunca Halep vilayetine bağlı kalan Kilis, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk olarak İngilizlerin ve ardından Fransızların işgaline uğramıştır. Bu işgalden 7 Aralık 1921 yılında kurtulan şehir, aynı yıl Fransızlarla imzalanan Ankara Antlaşması ile bir sınır şehrine dönüşmüştür. Bu makale, tarih boyunca paylaşılan bir coğrafyanın 100 yıl önce sınırın çizilmesiyle birlikte sosyal ve mekânsal olarak nasıl ayrıştığına odaklanmaktadır.

Bu araştırmada sınır kavramı iki ayrı coğrafyayı birbirinden ayıran sabit bir çizgi olarak değil sosyal ve mekânsal ayrışmanın yaşandığı bir süreç olarak ele alınmıştır. Fransız Devrimi'nin ardından ortaya çıkan ve hızla gelişmeye başlayan teritoryal ulus-devlet sistemi, iki dünya savaşının ardından dünyanın net çizgilerle birbirinden ayrıldığı bir siyasi coğrafya oluşturmuştur. Ulus-devlet sınırları dünyanın çoğu yerinde yeni toplumsal ve mekânsal ayrışmalara yol açmıştır. Yeni oluşan teritoryal devlet sisteminde millet olarak isimlendirilen yeni toplumsal kimlikler inşa edilmiştir. Millet kavramı, bu yeni ulus-devlet sisteminde artık coğrafyayla ilişkilendirilmiştir. Millet, sınırları belirli bir coğrafya üzerinde yaşayan insanları tanımlayan modern bir toplumsal kimlik olarak şekil almıştır. Modern ulus-devlet inşa sürecinin en önemli adımı ortak bir ulusal kimlik oluşturmaktır. Ulusal kimlik inşa süreci her coğrafyada farklı bir şekilde farklı strateji ve söylemlerle gerçekleşmiştir. Ulus-devlet sisteminde sınırlar ulusal kimlik inşasında önemli bir fonksiyona sahiptir. Ulusal kimlikler anlamlarını bu sınırlardan alır. Bir ulusu bir başka ulustan ayıran çizgiler olarak sınırlar, ayırdığı toplumlara kimin 'biz' kimin ise 'öteki' olduğunu gösterir. Bu sınır inşası toplumları ve mekânları ayıran, kolektif kimlikler inşa eden bir süreci ifade eder. Sınır, toplumsal ve mekânsal ayrışmanın gerçekleştiği, iki yeni coğrafyanın inşa edilme sürecidir.

Toplumsal ve mekânsal ayrışmalar çoğu zaman hikâyeler, söylemler ve anlatılar yoluyla gerçekleşir. Sınırın her iki tarafında oluşturulan 'biz' ve 'ötekine' dair anlatılarla iki yeni toplumsal kimlik inşa edilir. Bu yüzden, sınırın yarattığı toplumsal ve mekânsal ayrışmaları incelemenin en etkili yolu da bu anlatıları analiz etmektir. Bu çalışmanın temel hedefi de Osmanlı döneminde küçük bir kasaba iken Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte bir sınır şehrine dönüşen ve Suriye krizinin ortaya çıktığı 2011 yılından bu yana önemi daha da artan bir il olan Kilis'te, sınırın yarattığı sosyo-mekânsal ayrışmanın hangi

söylem ve anlatılar üzerinden gerçekleştiğini analiz etmektir. Tarih boyunca aynı coğrafyayı paylaştıktan sonra çizilen sınırın 100 yıl sonra Suriye tarafında yaşanan bir krizle yeniden açıldığı, tek taraflı yoğun bir toplumsal hareketin yaşandığı ve sonuç olarak yeniden yoğun bir toplumsal karşılaşma ortamı oluştuğu günümüzde, toplumsal ve mekânsal algıların nasıl olduğunu analiz etmek faydalı olacaktır. Bu çalışmanın cevabını aradığı temel soru hangi toplumsal söylem ve anlatılarla Kilis'in sınırın öteki tarafından sosyal ve mekânsal olarak ayrıştığıdır. Sınırın öteki tarafıyla ilgili algılara odaklanılan bu çalışmada söylem ve anlatılardaki benzeşen ve farklılaşan noktalara odaklanılacaktır.

Sosyo-Mekânsal Ayrışma, Sınır ve Kimlik

Edward Said (1979) tarih gibi coğrafyanın da insan üretimi olduğunu söyler. Coğrafyanın inşası sınır çizmek ve teritorya oluşturmakla ilgilidir. Teritorya bir mekân üzerindeki hâkimiyeti ifade eder. Bu hâkimiyet bir mekândaki insanların ve kaynakların kontrolünü içeren bir hâkimiyettir ve doğrudan siyaset ve güç ilişkileriyle ilgilidir. Bu yüzden coğrafyacılar için sınırlar öncelikle devletlerin teritoryallığı ile ilgilidir (Newman ve Paasi, 1998). Sınırlara ve sınırladıkları mekânlara anlam veren işte bu teritoryallıktır.

Sınır oluşturmak aynı zamanda sosyo-mekânsal ayrışmalar oluşturmakla ve yeni kimlikler inşa etmekle de ilgilidir. Tarihin ilk çağlarından beri insanlar farklı dönemlerde ve farklı şekillerde sınır çizme pratikleri geliştirmişlerdir. Sınırların bir şekilde ilk insanlardan bu yana mevcut olduğu varsayılabilir. Sınırların fonksiyonları ve anlamları tarih boyunca farklılık göstermiştir. Avcı-toplayıcı dönemde çok daha esnek ve değişken olan sınırlar tarım devrimiyle birlikte sınır boylarına doğru evrilmiştir. Tarihte bilinen en eski sınırlar günümüzden 5 bin yıl önce Sümerler tarafından sınır taşlarıyla ya da ağaç kazıklarla belirlenmiş hatlardır (Abdulla, 2009, s. 159).

Modern öncesi devlet sistemlerinde sınırlar, mutlak egemenliğin hatlarından ziyade savunma sistemlerinin dış çeperlerini oluşturmaktaydılar. Giddens (2008) Roma İmparatorluğu'nun surlarının veya Çin Seddi gibi tarihi hatların devletlerin egemenlik sınırlarını değil daha çok savunma hatlarını belirlediğini ifade etmektedir. Lattimore (1962, s. 484) Çin Seddi'nin kuzey bölgelerden gelen barbarlara karşı tarım alanlarını korumak için inşa edildiğini, aynı şekilde Roma surlarının da istilacı barbarlardan korunmak için örüldüğünü vurgulamaktadır. Orta Çağ imparatorluklarında sınırlar, sürekli değişen ve yeniden tahkim edilen mekânsal birimler olmuştur. Antik Yunan'daki site devletlerinde, Roma, Çin, Bizans, Osmanlı ve Rus imparatorlukları dâhil her siyasi yapıda bir şekilde mevcut olan sınırlar, Erözden'in de (1997, s. 116) ifade ettiği gibi bir 'mülkü' çevreleyen çizgilerden başka bir anlam taşımıyorlardı (Tekin, 2012, s. 7). Orta Çağ'daki birçok imparatorluk sınırı gibi Osmanlı Devleti'nin sınır boyları da böyle bir yapıya sahip olmuştur. Osmanlı Devleti öncelikle doğal coğrafi engelleri sınır hatları olarak kullanmaktaydı; örneğin kuzeydoğuda Kafkas Dağları, Arap Yarımadası'nda çöller ve Kuzey Afrika'nın güney hattı boyunca uzanan Sahra Çölü güvenli sınır boyları olarak işlev görmüştür. Bu dönemde sınır boylarını birbirinden ayıran sınır çizgileri de yoktur. İmparatorluklar çağında sınır boyları devletlerin mutlak egemenliğinin daha az hissedildiği birer geçiş alanları şeklinde olmuştur. Bu yapıya sahip sınırların modern dönem ulus-devlet sınırlarına hiç bir şekilde benzemediği söylenebilir. Bu durum aynı zamanda bu dönemdeki sınır boylarının yeni bir toplumsal ve mekânsal ayrışma, yeni toplumsal kimlikler oluşturma gücünün de olmadığı anlamına gelmektedir.

Modern ulus-devlet ve sınır sisteminin başlangıcı olarak çoğunlukla 1648 yılında imzalanan Vestfalya Antlaşması gösterilir. Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları olarak bilinen mezhep savaşlarının ardından imzalanan antlaşmaya göre krallıklar, hâkim oldukları topraklar üzerindeki egemenliklerini karşılıklı olarak tanımışlardır. Krallıkların egemenlik alanı

içindeki toprakların sınırlarını daha keskin bir şekilde çizmesiyle, yeni devlet biçimi bu sınırlar içinde şekillenmiştir. Vestfalyan sistem olarak da adlandırılan bu yeni siyasal yapıda sınırlar gittikçe daha belirgin ve sabit çizgilere dönüşmektedir. Burada en büyük kırılma noktası Fransız Devrimi ve tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle birlikte yaşanan toplumsal değişimlerdir. Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi ile birlikte tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte yaşanan büyük sosyal ve siyasal dönüşümlerin ulus-devlet sisteminin ortaya çıkışında önemli bir rol oynadığı kabul edilir (Anderson, 1991; Gelner, 2006; Hobsbawm, 1992). Bu yeni siyasal sistem teritoryal bir sistem olduğundan sınırlar devletlerin en önem verdiği konulardan birine dönüşmüştür.

Fransız Devrimi öncesinde "limites" sözcüğüyle ifade edilen sınır kavramı devrim sonrasında "frontieres" sözcüğü ile anılmaya başlanmıştır. 'Fronteries' sözcüğü "cephe" anlamına gelen "front" kelimesinden türetilmiştir ve askeri bir niteliğe sahiptir. Sınır için kullanılan kelimelerdeki değişimler de sınırın değişen fonksiyonunu ve önemini yansıtmaktadır. Modern dönemde sınıra yüklenen anlam kesin ve katı bir şekilde değişmiştir. Milliyetçi hareketler sonucu ortaya çıkan ulus devletler için sınırlar, korunması gereken ideoloji yüklü kutsal çizgiler haline gelmiştir. Sınırlarla çizilmiş coğrafyalar artık uğruna can verilecek vatan olarak tanımlanmıştır. Bu gelişme ulus-devlet sınırlarının korunması gereken kutsal çizgiler olarak, bir değişime uğradığını göstermektedir. Sınırın cephe olarak tanımlanması, düşmanın ve öteklinin varlığı söylemleri ile oluşturulmaktadır. Sınırın karşı tarafında tehdit olarak görülen düşman, sınırın iç tarafında ortak bir kimliğin inşasını kolaylaştırmakta ve homojen toplumun üretiminde önemli bir rol oynamaktadır (Erözden, 1997; Tekin, 2012).

Modern ulus-devlet sisteminde sınırlar artık mutlak egemenliğin bittiği çizgiler olmanın yanında sosyal ve mekânsal ayrışma hatlarını da sembolize eder. Modern öncesi siyasal sistemde sınırlar toplumları veya mekânları birbirinden ayıran çizgilerden ziyade bir geçiş alanını sembolize etmiştir. Mekânsal ve toplumsal bağlar bu sınır boyları boyunca da devam etmektedir. Modern dönem ulus-devlet sisteminde ise sınırlar artık bir ulusun bitip yeni bir ulusun başladığı, bir vatanın son bulup ve yeni bir vatanın başladığı çizgiler olmuşlardır. Sınırlar böylece yüzeysel olarak işaretlenmiş ve sürekli değişebilen bir geçiş alanından, sosyal ve mekânsal ayrışma hatlarını gösteren sabit ve görünür çizgilere dönüşmüşlerdir (Görentaş, 2018a).

Modern ulus-devlet sistemiyle birlikte devlet artık coğrafya ile özdeşleşmiştir. Devlet inşası aynı zamanda sınırları belli bir teritorya ve kimlik inşası anlamına gelmektedir (Görentaş, 2018b). Ulus-devletlerde sınırlar kimliklerle ilgilidir. Balibar'ın da (2002, s. 76) belirttiği gibi sınır çizmek bir teritorya oluşturmak, onu kısıtlamak ve ona bir kimlik vermektir. Modern dönemde sınır çizmek yeni bir toplumsal kolektiflik oluşturmaktır (Görentaş, 2018b, s. 141). Benzer şekilde Bourdieu ve Thompson'un (1991, s. 120) ifade ettiği gibi toplumsal bir grup oluşturma, ona bir kimlik vermek de bir sınır oluşturmaktır. Sınır ve kimlik inşası bu yüzden birbiriyle doğrudan ilişkili kavramlardır. Bu bağlamda bir sınır oluşturmak sadece boş bir coğrafya üzerine çizgi çizmek değildir, aynı zaman sosyal ve mekânsal kategoriler, benzerlikler ve farklılıklar oluşturmaktır (Newman, 2006).

Sınırlar ve kimlik arasındaki ilişki karşılıklı ve sürekli devam eden bir süreçtir. Sınırlar kimliklerin inşasında çok önemli bir fonksiyona sahipken, kimlik inşası da sınırları oluşturmakta ve güçlendirmektedir. Sınırlara ve kimliklere yüklenen anlamlar ise çeşitli sosyal, siyasal ve söylemsel pratikler aracılığıyla sürekli olarak değişmektedir. Ulus-devlet inşası sınırları belirli bir teritorya ve bu teritorya içinde toplumsal bir birlik yani ulus inşa süreçleriyle ilgilidir. Gellner (2006) milliyetçiliğin milletlerden önce geldiğini söyler. Burada vurgulamak istediği nokta birbirinden net sınırlarla ayrılan milletlerin, milliyetçi hareketlerle

ulus ve devletin sınırlarının kesiştiği bir siyasal sistem kurmak istemesi değil; milliyetçi hareketlerin bir teritorya üzerinde mutlak egemenlik kurduktan sonra o teritorya üzerinde homojen bir ulus yarattığıdır. Fransız Devrimi'nden sonraki süreçte yaşanan iki dünya savaşı, ardından Soğuk Savaş dönemi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile dünya siyasi coğrafya haritası net sınır çizgileriyle birbirinden ayrılan ulus-devletlerle tanımlanmıştır. Ulus-devletler hâkimiyet kurdukları teritoryalarda ortak ulusal kimlik inşa süreçlerini gerçekleştirmiştir.

Ulus her şeyden önce belli bir benzerlik algısına sahip (ortak etnik köken, kültür, dil, tarih gibi) ve/veya benzer siyasi çıkarları olan, aynı coğrafyaya ait olma duygusunu paylaşan ve tarihsel olarak modern bir insan topluluğunu tanımlar (Görentaş, 2018b). Ulusal kimlikler hakkında kabul edilmesi gereken ilk bilgi bu kimliklerin tarihsel olarak modern olduğudur (Hobsbawm, 1992). Uluslar doğal ya da biyolojik insan toplulukları değildir, tarihsel olarak belli bir dönemde inşa edilmiş modern toplumsal yapılardır (Anderson, 1991). Ulusal kimliklerin modern olgular olması bunların belirli bir dönemde ve belirli bir stratejiyle üretilmiş olduğu anlamına gelir. Ulusal kimlikler 'belirli tarihsel ve kurumsal mekânlarda, belirli söylemsel oluşumlar ve uygulamalar dâhilinde, belirli stratejilerle inşa edilir' (Hall, 1996, s. 4). Ulusal kimlikler her ne kadar modern ve üretilmiş kimlikler olsa da kapsadığı insanlar tarafından çoğunlukla içselleştirilmiş ve artık kimliklerinin temellerinden biri haline dönüşmüştür (Görentaş, 2018b). Ulusal kimlikler artık kimin 'biz' ve kimin 'öteki' olduğunu toplumlara bildiren olgulardır.

Ulusal kimliklerin yukarıda belirtilen özellikleri bir ulusal kimlik analizinde söylem ve anlatıların ne kadar önemli bir yer kapladığını da gösterir. Ulus kimliği ve ulusal bilinç belirli sınırlar içinde ortak bir söylem ve hikâye ile inşa edilmiştir. Bir ulus inşası öncelikle ortak hikâyeler, söylemler ve anlatılar üretmekle ilgilidir. Her ulusun hikâyeleri geçmişe dair kahramanlık hikâyeleri ile doludur. Bu milli tarih anlatıları, ders kitaplarından edebi eserlere, medyadan popüler kültüre, siyasilerden elitlere birçok kanaldan paylaşılır. Bu hikâyeler ve anlatılar aracılığıyla bir milletin tarihinin izi sürülemeyecek kadar eskiye gittiği, bu tarihin kahramanlıklarla ve/veya ortak acılarla dolu olduğu, ortak bir coğrafyada meşru hak sahibi olduğu ve bu insan topluluklarının kaderlerinin birbirine bağlı olduğu bir toplumu yani 'millet'i meydana getirdiği işlenir. Dolayısıyla, böylesi söylemler ve anlatılar oluşturmak ve yaymak bir millet inşasında en güçlü stratejidir. Aynı şekilde, toplumsal hikâyeleri, söylemleri ve anlatıları analiz etmek de sınırlara yüklenen anlamları, sınırların sosyo-mekânsal ayrışmadaki fonksiyonunu ve sınırların kimlik inşasındaki rolünü anlamak için en etkili yoldur.

Bu makalede de bu çıkarımlardan hareketle Kilis'te, sınırın ve sosyo-mekânsal ayrışmanın hangi hikâyeler, söylemler ve anlatılar aracılığıyla inşa edildiği analiz edilecektir.

Türkiye-Suriye Sınırı ve Kilis

Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarına atıf yapan ilk ve en önemli belge Misâk-ı Millî Beyannamesi'dir. Meclis-i Mebûsan'da ilk olarak Ahd-ı Millî yani 'Ulusal Yemin' adıyla yazılan ve sonra adı Mîsâk-ı Millî olarak anılacak olan bu beyanname Kurtuluş Savaşı için bir siyasi manifesto olacak altı maddelik bir bildiri şeklinde 28 Ocak 1920 tarihinde oy birliği ile kabul edilmiştir. Savaş sonrasında ise barış görüşmelerinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kabul ettiği asgari şartlar olarak sayılmış ve cumhuriyetin sınırları büyük ölçüde bu ilkeler doğrultusunda belirlenmiştir.

Ali Fuat Cebesoy 'Sınıf Arkadaşım Atatürk' adlı hatıralarında Mustafa Kemal'in Mîsâk-ı Millî'nin esaslarını 1907 yılından beri tespit etmeye çalıştığını yazmıştır (Cebesoy, 2008). Mustafa Kemal Paşa verilecek mücadelenin ve kurtuluşun ancak milli sınırlar dâhilinde mümkün olacağını düşünüyordu.

Çoğunluğu Türk olan millî bir sınıra çekilerek burasını savunmak daha doğru ve hayırlı olacak. Selâmet yolu budur. Rumeli’de Doğu ve Batı Trakya bizde kalacak, Edirne’nin kuzey hudutları Bulgaristan aleyhine düzeltilecek, Anadolu sahillerine yakın olan adalar yeni Türkiye devletinde kalacak, güney hudutlarımız Hatay, Halep ve Musul vilâyetlerini içine alacak, Anadolu’nun doğu ve kuzey doğusunda bir değişiklik olmayacaktır. Türkiye içinde kalacak olan Rum, Bulgar ve Sırp azınlıkları, dışarıda kalan Türklerle mübadele edilecektir (Cebesoy, 2008, s. 117).

Mîsâk-ı Millî kararları ile Birinci Dünya Savaşı sonunda Türkiye’nin kabul edeceği asgari sınırlar vurgulanmıştır ve sınırların çizilme sürecinde temel metin olarak kabul edilmiştir.

Türkiye-Suriye sınırının belirlenmesi sürecinde Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti’nin parçalanma sürecine girdiğini gören İngiliz ve Fransızların kendi aralarında yaptıkları Sykes-Picot Antlaşması etkili olmuştur. Bu antlaşma gizli bir antlaşmadır ve Ortadoğu bölgesindeki toprakların paylaşımını ihtiva eder. Bu antlaşmaya göre Suriye ve Güneydoğu Anadolu’nun büyük bir bölümü Fransızlara bırakılmıştı. Çalışma sahası olan Kilis ili de Fransızların paylaşım sınırları içinde yer alıyordu. I. Dünya Savaşı’nın sona ermesi ile imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan sonra İngilizler Musul’dan İskenderun Körfezi’ne kadar uzanan hattı işgal etmişlerdir. 17 Eylül 1919’da İngiltere ve Fransa arasında "Suriye İtilafnamesi" imzalanmış ve Güneydoğu Anadolu’dan İngilizler çekilmiş ve yerine Fransızlar işgal sürecini başlatmıştır. İşgale tepki gösteren halk Kartal Bey, İslam Bey ve Polat Bey gibi isimlerin öncülüğünde milli bir direniş başlatmışlardır (Kuzgun ve İncili, 2023).

Kilis İngilizler tarafından işgal edildiğinde nereye dâhil olacağı tartışma konusuydu. 1912 yılına kadar Antep ile birlikte Halep eyaletine bağlı kalmıştı. Kilis daha sonra Antep’in mutasarrıflık yapılması ile buraya bağlanmıştır. Bu dönemde Suriye’de bir Arap devletinin kurulacağı söylentisi yayılmıştı. Atatürk 3 Kasım 1918 yılında bir bildiri yayımlayarak Kilis ahalisinin büyük çoğunluğunun Türk olduğuna vurgu yapmış ve Türk toprakları içinde kalması gerektiğini savunmuştur (Beşe, 2009). Ancak Halep Ovası’nda geniş toprak sahibi olan yerel eşraftan bazıları, topraklarını kaybedecekleri korkusu ile Kilis’in Halep’e bağlanmasını istemişlerdir. Bu toprak sahipleri Fransız işgali sırasında Kuvâ-yi Milliye güçlerine destek vermekten çekinmiş, bu nedenle vatana ihanet ile suçlanmış ve vatandaşlıklarını kaybetme noktasına gelmişlerdir. Bu tarihlerde "Amerikan Kızılhaç Grubu" isimli bir heyet Kilis’in nereye bağlanması gerektiği ile ilgili bir araştırma yapmak üzere Kilis’e gelmiştir. Neşet Efendi Hanı’nda konaklayan heyet, yerel eşraftan kendi görüşlerine yakın isimlerden 72 kişi ile görüşmüş ve bu tespitlerini Lozan Konferansı’nda Kilis’in Suriye’de kalması için İsmet Paşa’ya baskı unsuru olarak kullanmışlardır. Fakat İsmet Paşa bu durumu kabul etmemiş ve Kilis’in yürüttüğü mücadeleyi kabul ettirmiştir. 12 Şubat 1919 yılında Kilis halkının ileri gelenleri ve hükümet yetkilileri ile bir sınır komisyonu toplanmıştır. Kilis halkının itirazlarına rağmen Türkiye-Suriye sınırı İngilizlerin isteğine göre çizilmiştir. Buna göre hudut kentin bir kilometre güneyinden başlıyordu (Beşe, 2009). Lozan Antlaşması sürecinde de Suriye sınırı meselesi Ankara Antlaşmasına atıfta bulunularak onaylanmıştır (Öğüt ve Akkaş, 2017). Şenoğuz (2015) Kilis’e hâkim olan yerel tarihi anlatının düşmana karşı verilen mücadele ekseninde geliştiğini ve Kilis’in bir "Türk yurdu" olarak kabul edildiğini aktarır. Dönemin Kilis Belediyesi’nin İstanbul hükümetine çektiği bir telgrafta şu ifadeler yer alır:

Kilis kazası ve havalisinin öteden beri Türk ırkıyla meskûn olduğu ve bunu herkesin bildiği tarihen de sabittir. Anadolu’nun güneydoğu sınırında yabancıya karşı Türklüğün demir bir kalesi hükmünde, atalarımızın kanlarıyla

yoğrulmuş bulunan bu toprakların üstünde yaşayan biz Türk oğullarının Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde kalması bir hayat meselesidir (Beşe, 2009, s. 103).

Suriye İtilafnamesi ile 1919'da Fransızlara bırakılan Antep ve Kilis'te güçlü bir direniş başlamıştır. Bu sırada Türk ordusu Batı Cephesi'nde Yunanlara karşı I. İnönü, II. İnönü ve Sakarya Meydan Savaşı'nı kazanmıştı. Bu askeri başarıların etkisi altında kalan Fransa, TBMM Hükümeti ile 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma ile Türkiye-Suriye sınırı Kilis'i Türkiye'de bırakacak şekilde çizilmiştir. Kilis arazisinin bir bölümü ve yaklaşık 40 bin nüfusu olan Türk yerleşimleri Suriye tarafında kalmıştır. İktisadi ve sosyal hayatı derinden etkileyen bu durum Kilis halkının tepkisine neden olmuş ve devlet yetkililerine sınırın yeniden çizilmesi için birçok kez telgraf çekilmiştir. Bunun üzerine Türk ve Fransız hükümetleri arasında 18 Şubat 1926 yılında "Dostluk ve İyi Komşuluk" Antlaşması imzalanarak sınır yeniden düzenlenmiştir. Bu düzeltme ile birlikte Çoban Bey Köyü Suriye'de kalmış ve buna karşılık 12 Türk köyü Türkiye tarafına geçirilmiştir. Bu köyler arasında Karataş, Zadelî, Karakuyu, Salabiyan, Tibil, Arpakesmez, Havara, Hamili, Keferrahim ve Seve köyü bulunmaktadır (Kuzgun ve İncili, 2023). Bu düzeltme ile o dönemde Kilis'in en güney noktasındaki son bina olan Nakşibendi Tekkesi'nin duvarı olan sınır, biraz daha güneyde yer alan Boztepe'den çizilir. Bu antlaşma ile Suriye ve Kilis sınırı son şeklini alarak günümüze kadar gelmiştir. Yıllardır aktarılan bir şehir efsanesine göre sınır, bugünkü geçiş noktası olan Öncüpınar yerine çok daha güneyde olan Nübül'den geçecekken bir Ermeni kadının Fransız askerlerine verdiği bir teneke altın sonucu şimdiki halini almıştır (Şenoğuz, 2015, s. 12). Kilis kent merkezini içerde bırakacak şekilde çizilen sınırlar aynı zamanda tarımsal önemi olan bazı verimli toprakları da Suriye'de bırakmıştır ve sınırın öteki tarafında kalan bu verimli topraklar birçok kişi için Kilis'in hayat damarlarını oluşturuyordu (Çolakoğlu, 1991, s. 277). Kilis'e bağlı Türkmen köylerinin birçoğu çizilen bu sınır ile birlikte birbirinden ayrılmıştır (Çolakoğlu, 2006, s. 23).

Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkileri sınırların çizildiği günden bu yana her zaman sınır sorunları, siyasi çıkmazlar, diplomatik krizler ve çözüm arayışları ile gündeme gelmiştir (Şenoğuz, 2015, s. 5). Sınırın çizildiği tarihte Suriye, Fransa'nın işgali altındaydı. O süre zarfında bağımsızlık arayışı içinde olan Suriye, Türkiye'ye karşı olan isteklerini dile getirememiştir. Ancak Suriye'nin 1946'da bağımsızlığını kazanması Türkiye-Suriye arasında yeni bir dönemi başlatmıştır. Bağımsızlıktan sonra Suriye içinde hâkim olan istikrarsız yönetimler siyasi arenada özellikle sınırları bir sorun olarak gündeme taşımışlar ve Hatay meselesini kronik bir sorun haline getirmişlerdir. Bu siyasi yaklaşım Hafız Esat'la birlikte doruk noktasına ulaşmıştır. (Çolakoğlu, 1998, s. 17). Şenoğuz (2014a) 1946'dan sonra Suriye tarafında kalan Türklere ait arazilerin de işletilmesinde sorunların yaşandığını ifade eder.

Türkiye-Suriye sınırının Kilis bölümü hem çizilme sürecinde hem de çizildikten sonra siyasi, ekonomik ve toplumsal problemlerle karşı karşıya kalmıştır. 400 yıl boyunca ortak bir coğrafyanın parçası olan Kilis, sınırın çizilmesiyle birlikte Türkiye-Suriye sınırındaki sosyal ve mekânsal ayrışmanın merkezine yerleşmiştir. Çizilen sınır ortak toplumsal yapıyı ayırmış ve ekonomik yönden Kilis'i köşeye sıkıştırmıştır. Çevresi sınırlar ile kuşatılan Kilis halkı bunu sürekli dile getirirse de gerçekçi bir çözüm bulunamamıştır (Şenoğuz, 2014a). Kilis, sınıra rağmen, sınır ile var olan bir kent haline gelmiştir. Bu sınır ile var olma mücadelesi Kilis'in tarihi söylem ve anlatılarında yer edinmiş ve kentin sosyal anlamda yeniden inşasında önemli bir rol oynamıştır. Sınır toplum ve mekânı yeniden inşa ederken aynı zamanda toplum da yeni pratiklerle sınırı yeniden inşa etmiştir. Bu inşa sürecinde söylem, anlatı ve hikâyeler önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Sınırdaki sosyo-mekânsal ayrışma bu söylem ve anlatılarla gerçekleşmiştir. Bu yüzden bu ayrışmayı analiz etmenin en etkili yolu da söylem ve alıntıları analiz etmektir.

Yöntem

Bu çalışmada araştırma sorusuna cevap verebilmek için nitel veri toplama ve analiz teknikleri kullanılmıştır. Makalenin odaklandığı en temel soru, ‘söylemler ve anlatılar yoluyla sosyo-mekânsal ayrışmanın nasıl oluştuğu’ şeklindedir. Bu soruya cevap verebilmek için Türkiye-Suriye sınırının Kilis tarafında yaşayanlarla derinlemesine mülakatlar yapılmıştır.

Araştırma kapsamında Nisan-Mayıs 2023 tarihleri arasında Kilis ili sınırları içerisinde yedi kişi ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeciler seçilirken özellikle sınır bölgelerinde yaşayan ve sınırın Suriye tarafında da bulunmuş kişiler tercih edilmiştir. Bu tercihin temel nedeni sınırın Suriye tarafına dair algılarının yanında sınırın Suriye tarafında bulunma deneyimlerine dair bilgilerin de elde edilmek istenmesidir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bunun temel sebebi katılımcıların anlatılarını belli bir çerçevede tutup bu çerçeve içerisinde katılımcılara belli bir özgür alan bırakmaktır. Bu şekilde katılımcıların anlatılarını dar çerçeveye sınırlandırmadan aktarma fırsatı verilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcılara kendi hayat hikâyeleri, günlük hayat pratiklerine dair sorular yöneltilmiş, ardından sınıra dair yaşadıkları olaylar, sınır deneyimleri ve sınırdaki karşılaştıkları sorunlar üzerine sorular sorularak sosyo-mekânsal ayrışmanın izleri sürülmeye çalışılmıştır. Görüşmelerin odak noktası sosyo-mekânsal ayrışmaların hangi söylem ve hikâyeler üzerinden yapıldığını tespit etmektir. Yapılan görüşmeler katılımcıların da rızası alınarak kayıt altına alınmış ve kayıtlar yazıya geçirilmiştir. Elde edilen veriler ise nitel veri analiz tekniklerinden gömülü teori yöntemi ile dört adımda analiz edilmiştir. İlk adımda görüşmelerde geçen bilgiler kodlanarak bir içerik analizi yapılmıştır. İkinci adımda bu kodlardan ilgili olanları gruplandırılarak kategoriler elde edilmiştir. Üçüncü adımda bu kategoriler arasında ve her bir kategori içinde yer alan bilgiler incelenerek karşılaştırılmış ve birbirleriyle ilişkisi ortaya çıkarılmıştır. Son adımda ise elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

Kilis’te Sosyo-Mekânsal Ayrışma, Sınır ve Kimlik

Bu çalışma tarih boyunca paylaşılan ortak bir coğrafyanın 100 yıl önce çizilen bir sınırla ayrılması sonrası sosyo-mekânsal ayrışmanın hangi söylem ve anlatılar ile gerçekleştiğini analiz eder. Yüz yılı geçen bir süre ayrı kalan toplumların 2011 yılında Suriye’de başlayan bir krizle yeniden karşılaşması ve yeniden aynı coğrafyayı paylaşmak durumunda kalması bu çalışmayı daha da önemli bir yere taşımaktadır.

Çalışma kapsamında elde edilen veriler analiz edildiğinde, sınır algısına ve sosyo-mekânsal ayrışmaya dair söylem ve anlatılarla ilgili üç ana kategori ön plana çıkmaktadır. Analizlerde öne çıkan bu üç ana tema kimlik/kültür, din ve tarih/ekonomidir.

Kimlik ve Kültür

Ulus-devlet sınırları dünyanın birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış uluslardan oluştuğu algısı yaratmaktadır. Gerçekte ise bu sınırların büyük çoğunluğu bir zamanlar ortak coğrafyayı paylaşan, ortak kültürel yapıya sahip ve çoğu zamanda aynı dili, dini ve kimliği paylaşan toplumları ayırmaktadır. Bir sınır inşası eş zamanlı olarak bir tarafta sosyo-mekânsal ayrışmaya yol açarken öbür tarafta sosyo-mekânsal benzeşmeyi gerçekleştirir. Sınırlar hem mekânsal hem de sosyal yapıda bir ikilik oluşturur. Mekânsal bağlamda sınırın içinde kalan taraf ‘bize ait olan, bizim’ ve ‘vatan’ olarak görülürken, sınırın dışında kalan taraf ise ‘orası’ veya ‘onların’ söylemi ile ötekileşir. Toplumsal bağlamda ise sınır ‘biz’ ve ‘öteki’ ayrımını belirten bir çizgi olarak sosyal ayrışmanın dayanağını oluşturmaktadır.

Sınırlar ayırdıkları toplumlar tarafından zamanla içselleştirilir ve geliştirilen söylem ve anlatılarla sosyal ve mekânsal ayrışmalar gerçekleşir. Elde edilen veriler analiz edildiğinde, Kilis’te sınırın yarattığı bu ayrışmaların izlerinin en sık görüldüğü konu da ‘kimlik’ olmuştur.

Bu durum Osmanlı Devleti kontrolünde uzun yıllar boyunca bir arada yaşayan bir toplumun ulus-devlet inşası temelinde iki ayrı coğrafyaya bölünmesinin beklenen bir sonucudur. Her ne kadar sınır çizildiğinde belli bir Türkmen nüfusu sınırın Suriye tarafında ve aynı şekilde belli bir Arap nüfusu da sınırın Türkiye tarafında kalmış olsa da sınır, Türkleri ve Arapları birbirinden ayıran bir çizgi olarak belirlenmiştir. Bu durumda sınır algısının temelinde etnik köken farklılıklarını gözlemlemek beklenen bir sonuçtur. Birinci Dünya Savaşı sonunda Suriye’de Arap kimliğine, Türkiye’de ise Türk kimliğine sahip bir ulus-devlet inşasının başlamış olması burada etkili olmuştur. Elde edilen veriler de bu ayrımın toplumsal söylemlerde ve anlatılarda merkezi bir konumda olduğunu göstermektedir. Yapılan görüşmeler sırasında 70 yaşında bir esnaf olan Serhat¹ bu bağlamda şu ifadeleri kullanmıştır:

Adam bize diyor ilkokuldayken okula giren çocuk var ya. Daha oradayken başlıyorlar diyor. Bizim ilkokulda defterlere yazdığımız gibi defterlerine yazıyorlar. Türkler bize şöyle yaptı. Türkler anamıza babamıza şöyle yaptı. Dedelerimize şöyle etti. Malımızı gasp ettiler. Paramızı yediler. Antakya bizimdi zorla aldılar. Türkler şöyle etti diye ders veriyorlarmış. Bunları beyinlerine yerleştiriyorlar. Esed’in gününden beri böyle geliyor. Bunun için, temelden geliyor yani bu. Türkleri eskiden beri sevmezler. Biz de onları hiç sevmeyiz zaten. Halbuki onlar da Osmanlı İmparatorluğunun egemenliği altındalardı. Bir keresinde sınır kapısından geçerken bize dediler ki Yahudiler gelsin Türkler gelmesin. Bak şimdi nasıl muhtaç oldular bize². (Serhat)

Bu alıntıda katılımcı Osmanlı İmparatorluğu döneminde ortak olarak paylaşılan coğrafyanın sınır çiziminden sonra keskin bir söylemle bölündüğünü vurgulamaktadır. Serhat’ın anlatılarında sınırın Suriye tarafından Türk kimliğine ve ortak tarihe karşı sistematik bir ötekileşmenin yapıldığı görülmektedir. Katılımcı sosyo-mekânsal ayrışmanın temel öznesi olarak Türk ve Arap kimliklerini gösterir. Katılımcının anlatısında Suriye tarafında Türk kimliğine yönelik düşmanlaştırmaya varacak söylemlerin mevcut olduğu düşüncesi hâkimdir ve bu durum sosyo-mekânsal ayrımı güçlendirmektedir. Hall (1996) ortak bir kimlik oluşturmada yani ‘biz’ grubunu oluşturmada en güçlü söylemin öncelikle ‘öteki’ grubunu oluşturmak olduğunu söyler. Bu bağlamda katılımcının bu söylem ve anlatıları ‘öteki’ grubunu yaratarak ‘biz’ anlatısını da güçlendirmektedir.

Sınırlar neredeyse hiç bir zaman keskin bir şekilde iki farklı toplumsal grubu birbirinden ayırmayı başaramamıştır. Sınırların her iki tarafında her zaman farklı toplumsal grupların üyeleri bulunabilir. Çalışma alanında yapılan görüşmelerde de bu duruma bir örnek bulunmuştur. 54 yaşında bir esnaf olan Ahmet, kendini sınırın Suriye tarafında kalmış bir Türkmen olarak tanımlar. Suriye’de ortaya çıkan krizden sonra Türkiye’ye gelmiş ve Türk vatandaşı olmuştur. Ahmet ile yapılan görüşme sınır anlatılarındaki kimlik konusuna daha çarpıcı bir örnek olmuştur. Katılımcı kimlikle ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Aslım Türkiyeli. Ali Mantar (Elbeyli) Köyündenim. Dedem zamanında Ali Mantar’dan Suriye’ye göç etmiş. Türkiye’ye savaş başlayınca geldim. Eskiden gelip giderdik bayramlarda. Eşim Türk vatandaşı, bende hanımdan dolayı Türk vatandaşı oldum. Aslım Türk. Orada (Suriye) bize Türkmen diyorlar. Burada Arap diyorlar. Arada kaldık. Ev sahibine diyorum ben Türküm Arap değilim, asıl Türk benim. Ben Azez’den geldim. %90 Kilis ile benzeriz. Türklerde Arap karşıtlığı var. Aynı şekilde Araplarda da Türk karşıtlığı. Ancak bunların sayısı çok az. Parmakların sayısını geçmez. Son dönemlerde bunun artması Kilis’e

¹ Katılımcıların gizliliğini korumak için gerçek isimleri kullanılmamıştır.

² Alıntılardaki dil bilgisi hataları görüşmecilere aittir.

çok Suriyeli gelmesinden dolayıdır. Türkiye oradaki katliamı görünce bize kapılarını açtı. Belki misafirlige gitsen kardeşin bile olsa üç gün hizmet edersin. Bu her yerde böyledir. Bunu kardeşin diyebilir. Burada Türk Suriyeliye yapmış normaldir yani. Ben Suriye’de doğdum ama vatanım Türkiye’dir. Türkiye’de savaş çıkarsa Türkiye için savaşırım. (Ahmet)

Katılımcının anlatısında dikkati çeken ilk detay Suriye’de doğmasına ve hayatının büyük bir bölümünü sınırın Suriye tarafında geçirmesine rağmen Suriye’de oluşturulmaya çalışılan ulusal kimliğe bir aidiyet duymamasıdır. Ahmet görüşmeler sırasında kendisini Türkiye’ye ve Türk kimliğine ait hissettiğini belirtmiştir. Yukarıdaki alıntıda belirtilen bir detay bu durumun en belirgin nedeni olarak görülebilir. Alıntıda da görüleceği üzere Suriye’de kendisine ‘Türkmen’ denildiğini ve bu şekilde öteki olarak tanımlandığını aktarmıştır. Bu durumun Ahmet’in Suriyeli kimliğini benimsemesine bir engel oluşturduğu söylenebilir. Suriye’de ulusal kimliğin en temelde Arap kimliği üzerinden inşa edildiğini aktaran katılımcı bu kimliğe bir Türkmen olarak entegre olamadığını buna karşın görece olarak yeni vatandaşı olduğu Türkiye’ye karşı çok daha yoğun duygusal bağ beslediğini söylemiştir. Katılımcı Suriye’deyken bile kendisini bir ‘Osmanlı’ olarak gördüğünü ve bu yüzden sınırın onun için bir anlam ifade etmediğini de aktarmıştır. Katılımcı hem hukuksal (vatandaş) hem de duygusal olarak bağ kurduğu Türk kimliğine rağmen kendini ait hissettiği Kilis’te ‘Arap’ olarak görüldüğünü aktarmıştır. Ahmet’in anlatıları Suriye’de ulusal kimlik inşasının yeterince kapsayıcı olmadığını buna karşın ait hissettiği Türk ulusal kimliğine tam olarak kabul edilme konusunda da zorluklar yaşadığını göstermektedir.

Sınırın aynı etnik kökenden insanları ve akrabaları ayırmasına başka bir örnek ise 28 yaşında bir esnaf olan Ökkeş’tir. Kilis’in Kürt Dağı bölgesindeki sınır köyleri ile Suriye’nin Afrin ilçesine bağlı sınır köyleri etnik bakımdan Kürtlerin yoğun olarak görüldüğü sınır bölgeleridir. Ökkeş, görüşmede bu etnik yapı ve akrabalık bağlarının kaçakçılık faaliyetini kolaylaştırdığını ve bu ekseninde sınırın karşı tarafı ile olan ilişkilerin devam ettiğini aktarmıştır. Katılımcı ile yapılan görüşmeler sınır ve kimlik arasındaki ilişkiye farklı ve ilginç bir örnek olmuştur:

2011 yılında Afrin’e gittim. Afrin etnik olarak Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı küçük bir kasaba görünümündeydi. Bu bölgede sınırın hem Türkiye tarafı hem de Suriye tarafı Kürt olduğundan dolayı kaçakçılık yoğun olarak yapılır. İki tarafta da akrabalık çok sıkıdır. Suriye’nin Bülbül köyü ve Türkiye’nin Çerçili köyleri arasında kız alıp vermeler yaygın olarak görülür. O zamanlar savaş daha yeni başlıyordu. Savaş başlamadan önce sınırlarımızda ticaret vardı. Duvar örülmemişti. Şu an betondan duvarlar örüldü. Savaştan sonra sınır ticareti zayıfladı. Ancak bu Kilis’in güvenliği için gerekliydi. Sınır ticareti olmasa da Kilis’in güvenliği sağlandığı için bu konudan şikâyetçi değilim. (Ökkeş)

Ökkeş ile yapılan görüşme akrabalık bağlarının sınır kurulduktan sonra nasıl bir fonksiyona dönüştüğüne iyi bir örnek olmuştur. Sınırdaki akrabalık ilişkilerinin sınırın çiziminden sonra da devam ettiğini, evlilik bağlarıyla bu bağların korunduğunu ve bu durumun sınır ötesi ekonomik ilişkileri ve kaçakçılığı kolaylaştırdığı vurgulanmıştır. Katılımcı ile yapılan görüşme aynı zamanda bu akrabalık bağlarına rağmen duygusal olarak da Türk ulus kimliğine aidiyetin güçlü olduğunu göstermiştir. Katılımcı aidiyet hissettiği coğrafyanın güvenliğini şahsi ekonomik çıkarlarına tercih ettiğini de belirtmiştir.

Din

Çalışmada sınırda sosyo-mekânsal ayrışmalara dair söylem ve anlatılarda en sık dile getirilen konulardan bir diğeri ise din olmuştur. Sınırın her iki tarafının da aynı dini ve hatta çoğunlukla da aynı mezhebi paylaştığı dikkate alındığında din faktörünün iki tarafta yaşayan toplumları birleştirici bir rol oynaması beklenir. Yapılan görüşmelerde aynı dine mensup olmak çoğunlukla olumlu görülmüştür. Her iki toplum için din güçlü bir ortak nokta olarak görülmektedir. Ancak yapılan görüşmeler bu güçlü faktörün her zaman bir birlik sağlamadığını, yaygın beklentinin aksine bu konuda da bir ayrışmanın olabileceğini göstermiştir. Bir diğer katılımcı olan Kemal ile yapılan görüşmede şu ifadeler kullanılmıştır:

Araplar bizi ikinci sınıf Müslüman olarak görür. Allah'ın Müslümanlığı kendilerine gönderdini söylerler. Kuransız ağızları yok ama her pisliği yapıyorlar. Hükümet bunları seçip götürse çok iyi olur. Rahat ederiz. Kilis'in ahlakını bozdular. Yüz kişi varsa 90'ı yalan 10 tanesi de şüpheli. (Kemal)

Katılımcının ifadeleri bu alıntıda da görüleceği üzere genel olarak çok sert ve ayrımcıdır. Bu alıntıda katılımcı iki toplum arasındaki ortak bir nokta olan din konusunda bile çok net ayrımlar olduğunu vurgular. Sınırın öteki tarafındaki dini algının ve pratiklerin daha katı ve geleneksel olduğunu iddia eden katılımcı aynı şekilde sınırın Suriye tarafından da Türk tarafının dini yaşamlarının ve pratiklerinin yetersiz ve eksik görüldüğünü söyler. Sınırın karşı tarafında dinin gerçek sahibi olduğu algısının olduğunu ve buna karşın günlük hayat pratiklerinde ahlaki sorunlar gözlemlediğini iddia eden katılımcı keskin bir şekilde din anlayışı üzerinden de sosyal bir ayırım yapmaktadır. Kemal'in söylem ve anlatıları sosyo-mekânsal ayrışmanın ayrımcı ve dışlayıcı bir boyuta din üzerinden de ulaştığını gösterir. Sınır, bu anlatılarda keskin bir sosyo-mekânsal ayrıma işaret eder.

Tarih ve Ekonomi

Sınırdaki sosyo-mekânsal ayrışmanın izlerinin net görüldüğü diğer iki ana konu tarih ve ekonomidir. Tarihe ve ekonomik ilişkilere dair söylem ve anlatılar sınır algısının zamanla nasıl şekillendiğini ve sınırın nasıl zamanla daha görünür olup sosyo-mekânsal ayrışmayı güçlendirdiğini analiz etmek için önemli ve değerlidir.

1921 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile Kilis halkına ait toprakların büyük bir kısmı Suriye sınırları içinde kalmıştı. Antlaşmanın 13. Maddesi ise her iki tarafın toprak mülkiyetini garanti altına almış ve bu toprakların işlenmesi için 'Pasavan' adı verilen pasaport benzeri belgeler ile sınır geçişlerine imkân sağlamıştı (Taşkın, 2022, s. 1773-1774). Bu belgelere toprak sahibi ailelerin yanlarında götürdükleri her türlü canlı hayvan ve tarım aletleri kayıt edilmiştir. Bu durum 1966'da Suriye'nin toprak reformu adı altında Türkiye'ye ait arazilere el koyması ve Türkiye'nin de aynı şekilde karşılık vermesi ile son bulmuştur (Şenoğuz, 2015, s. 11). Tahmini rakamlara göre Türkiye'nin Suriye'de 1 milyon 350 bin dönüm arazisi bulunurken Suriye'nin ise Türkiye'de 450 bin dönüm arazisi bulunmaktadır (Şenoğuz, 2015). Öte yandan 1956 yılında Adnan Menderes döneminde kaçakçılığı ve kaçak geçişleri engellemek amacı ile sınırlara mayın döşenmiştir (Yıldırım, 2013). Ancak sınırın mayınlanması kaçakçılığı engellemek yerine daha da arttırmıştır. 1970'li yıllar Kilis'te sınır ekonomisinin, kaçakçılığın zirve yaptığı yıllardır (Kesici, 1994, s. 106). Bu dönemde Kilis "Küçük Beyrut" olarak anılmıştır (Şenoğuz, 2014b, s. 120).

Sınırın çizildiği ilk dönemlerde sınır geçişlerini engelleme noktasında katı uygulamalar olmadığından toplumda somut anlamda bir sınır algısı oluşmamıştır. Nitekim Şenoğuz (2015) da sınırın çizildiği 1920'lerden mayınların döşendiği yıllara kadar Kilis halkının sınırla olan ilişkisinin kopmadığını ve sınırın ancak mayın ile birlikte toplumsal yaşamın bir parçası haline geldiğini ifade etmektedir. İlerleyen dönemlerde her iki ulus-

devletin sınır güvenliğine yönelik daha katı uygulamaları, sınırları daha görünür çizgiler haline getirmiştir.

Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde bu tarihsel süreç çoğu kez gündeme gelmiştir. Katılımcılar tarihsel olarak sınırda yaşanan gelişmeleri ve bunun toplumsal yansımalarını sıklıkla yorumlamışlardır. En çok vurgulanan nokta ise bu tarihsel gelişmelerin ekonomik ilişkileri nasıl etkilediği olmuştur. Hasan 77 yaşında ve mesleğini ‘sırtçı’ ya da ‘hudut işi’ olarak tanımlamaktadır. Sınıra ve kaçakçılığa dair anılarını şu şekilde dile getirmiştir:

1974’ten hesap et işte. Ecevit 1974’te pasaport çıkarttı. Yani pasaporttan gittiğimiz bunlar. Daha eveli oldubitti kaçakçılık yaparık yani. Mayından geçer gelirik. Bir tane şıhımız vardı. Bizi o geçirirdi sınırdan. Biz 8-10 kişi toplanırdık bir kahvede. Anlaştığımız asker nöbete geldiği zaman geçeriz. Suriyeden de mallar sınıra gelir. Yükümüzü atlara yükler aynı gece dönerdik. 1980’den önceki dönemde halk arasında Türkiye’yi büyük Kilis mi büyük deyimi çıkmıştır. Çevre illerden herkes ihtiyacını Kilis’ten alırdı. Ta ki 1980’e kadar. 80’den sonra darbe olunca pasajlar kapandı. Kaçakçılık Kilis’in kaderidir. Kilis’in başka çıkış yolu yok. Kilis’in gelir kaynağı yok. Kilis sınıra mecburdur. Kaçakçılığa mecburdur. Mayın 1955’te kuruldu. Aklıma iyi gelir yani. Mayından önce engin bir tel vardı. Daha evvel yani bak. Suriye’de o bizim köylü vatandaşlarımız var ya (Tibil) saat sabah 8 olduğu zaman orada tarlaları vardı. Adamların pasaport değil de ne derlerdi ona. Pasavan. O pasavanlı adamlar beklerler. Atın üstünde ne yazılırsa ona kadar yazarlar. Giderler orada çitlerini sürerler. Öğlen zamanı mı? İkinci zamanı mı bırakır geri gelirlerdi. Suriyeliler de gelirdi onların da malı vardı. Zaten hiç kapanmazdı ki kapı, gece gündüz açıktı. Sabahleyin gider akşam gelirdik. (Hasan)

Sınıra dair söylem ve anlatılarda en çok işlenen tema her zaman ekonomi olmuştur. Hasan’ın sınıra ve kaçakçılığa dair hikâyelerinde sınırın 1955 yılına kadar somut bir engel oluşturmadığı görülmektedir. Hasan, bu tarihe kadar ‘bizim köylü vatandaşlarımız’ diye tanımladığı Tibil köylülerinin sınırı ‘pasavan’ adı verilen belgeyle rahatça geçtiği ve Türkiye tarafında kalan topraklarını işleyebildiğini aktarmaktadır. Sınırların mayınlarla döşenmesinin hem bu geçişleri hem de kendisinin de ekonomik gelirini oluşturan kaçakçılığı etkilediğini vurgulamıştır. Katılımcının anlatılarında mayınlar beklenenin aksine kaçakçılığı daha da arttırmıştır. Bu alıntıda ve benzer görüşmelerde dikkat çeken en büyük detay sınır inşasının belli engeller ve sosyo-mekânsal ayrışmalar yaratmasının yanında ekonomik anlamda yeni bir kazanç kaynağına dönüşmesidir. Kilis’in bu sınır çizgisiyle birlikte bir anda Türkiye Cumhuriyeti’nin bir sınır kasabasına dönüşmesi ile köşeye sıkışmışlık anlatılarının yanında alternatif bir ekonomik fırsat yarattığı da görülmüştür. Katılımcının da ifade ettiği gibi 1980 yılında yaşanan darbeye kadar bu kaçak sınır ticareti Kilis ekonomisine çok büyük bir katkı sunmuştur. Bu ekonomik gelişmeler Kilis’i ülkenin ithalat ve ihracat rakamlarında önde gelen şehirleri arasına sokmuştur. Hasan için Kilis’in ekonomik anlamda başka bir alternatifi yoktu ve bu alternatif 1980 yılına kadar çok etkili bir şekilde kullanılmıştır. Özellikle mayınların döşenmesinden sonra bu yasadışı ticaretin aynı zamanda çok büyük bir risk oluşturduğu dönemde bile bu durum devam etmiştir. Burada sınırın her iki tarafı arasında tarihsel ve ekonomik bağların olması, etnik bağların ve akrabalık ilişkilerinin de devam etmesi kolaylaştırıcı bir etki yaratmıştır.

Benzer sınır anlatıları görüşmeler boyunca çok sık dile getirilmiştir. Karşılıklı olarak sınırın her iki tarafında kalan topraklar, kaçakçılık ve mayın olgusu anlatılarda en çok yer alan başlıklardır. Sınır her şeyden önce kaçakçılık ile ilişkilendirilmiştir. Burada en büyük tarihsel kırılma noktası ise 1980 askeri darbesidir. Görüşmeler sırasında 59 yaşında bir kamyon şoförü olan Fırat şu ifadeleri kullanmıştır:

Benim dedemin orada (Suriye) 200 dönüm toprağı kalmış. Dedemler o zaman serbest gider mallarına bakarlarmış. Sınır çizildikten sonra bu topraklar Suriye'de kalmış. Suriye'ye gidip gelmek zorlaşmış. Ancak gizli gidip gelmeler ve kaçakçılık devam etmiş. 1970'lerde Avrupa'da konuşmuşlar "Türkiye'mi büyük Kilis'mi büyük" diye. Çünkü devamlı ihracat ithalat yaparlar hep Kilis'in iş adamları. Demişler Kilis Türkiye'den büyük mü? O zaman öyle derlermiş. Kilis'te yok yoktu o zaman. 1980 öncesi pasajlarımız çalışır, insanlarımız çalışır. Her şey kaçak yollarla gelirdi. Avrupa'da bulamadığını Kilis'te bulurdun. 1980 senesinde ihtilal olunca Kenan Evren bütün pasajları kapattı ve kaçakçılık olayı bitmiş oldu. (Fırat)

Katılımcının anlatısında dikkati çeken ilk detay sınırın bireylerin özel mülkiyetinde olan toprakları da ikiye bölmüş olduğudur. Bu durum benzer başka görüşmelerde de vurgulanmıştır. Bu hikâyelerdeki tarihsel süreçte en büyük kırılma noktası sınırların mayınla döşendiği 1955-56 yılları ile 1980 askeri darbesidir. Sınırlardaki geçişlerin ve doğal olarak da toplumsal bağların bu tarihlere kadar daha yoğun yaşandığı belirtilmiştir. Fırat bu alıntıda ayrıca sınırın Kilis için ne kadar büyük bir ekonomik kazanç oluşturduğunu da vurgulamaktadır. Birçok görüşmede dile getirilen benzer hikâyeler sınırın iki tarafı arasındaki sosyo-mekânsal ayrışmanın izlerini de taşır. Aynı görüşmede Fırat şu ifadeleri de kullanmıştır:

Şimdi bir ticaret yaptın mesela aldın bir şeyi. Kaporaya verdin. Benim arkamdan gelen adam bir tek kuruş fazla verse hemen onu döner ona verir. Ticaretleri etik değil. Onlar rüşvetçi. Çok az içinde sözünde duranlar. Bizim polislerimiz öyle değil. Bunların namazı kılınmaz. Bunlar vatanını terk eden adamlar. Biz Türk milletiyik vatanımızı severik. (Fırat)

Fırat'la yapılan görüşmeden aktarılan bu alıntı ekonomik ilişkiler ve kaçakçılıktan daha ziyade sosyo-mekânsal bir ayrışmanın nasıl gerçekleştiğine bir örnektir. Burada, sınırın karşı tarafı ticari ilişkilerde etik olmamakla itham edilmekte ve bu argümanlar üzerinden ötekileştirilmektedir. Fırat bu sözleriyle sınırın iki tarafı arasında kategorik bir ayrım yapmaktadır. Öte taraf rüşvetçi ve ahlaksız olarak anlatılırken, bu taraf ahlaklı, polisini ve vatanını seven olarak tanımlanmıştır. Suriye tarafındaki kamu görevlilerinin yasa dışı uygulamaları ve rüşvet almaları birçok görüşmeci tarafından da dile getirilmiştir. Benzer bir söylemi de içeren 60 yaşındaki Hanifi bu durumu şöyle aktarmıştır:

1955'te mayın döşendi. Komşularımızdan biri mayına basıp ölmüştü. Mayın döşendi ama kaçakçılık daha da arttı. Bir yolunu bularak karşı tarafa geçerdik. Kültür olarak bize çok benzerler. Ancak Suriye'de para vermeden hiçbir işimiz dönmez. O zaman iyi hatırlarım. Kırmızı yirmilikler vardı. Suriye askerlerine çok verdim. (Hanifi)

Hanifi bu ifadelerinde öncelikle sınırın her iki tarafında yaşayan toplumların kültürel olarak benzer özellikler gösterdiğini vurgulamaktadır. Katılımcı, sınırın öte tarafını bulunduğu taraftan ayıran en temel özellik olarak karşı tarafta çok sık karşılaştığı rüşvet talebi olarak anlatır. Sınıra ve sınırın öteki tarafına dair anlatılarda çok sık karşılaşılan bu rüşvet hikâyeleri,

Suriye tarafında kurumsal bir soruna işaret eder. Bu anlatılar sınırın karşı tarafında inşa edilen ulus-devlet sisteminin de sorunlu işlediğini anlatır. Bu bağlamda rüşvet anlatıları da sosyo-mekânsal ayrışmanın izlerini taşır. Bu anlatılar aracılığıyla iki tarafta ‘vatan’ ve ‘devlet’ algısı arasındaki farklılıklar da vurgulanır. Fırat’ın alıntısında da görülebileceği gibi Suriye tarafıyla karşılaştırma yaptığında ‘biz vatanımızı severiz’ vurgusu da önemlidir. Sınırın Kilis tarafına ait tüm bu anlatı ve söylemler Suriye’de yaşanan krizden sonra yoğun bir karşılaşma imkânı bulan iki toplum arasındaki sosyo-mekânsal ayrışmanın geçtiğimiz yüz yıl boyunca nasıl derinleştiğini görmek açısından da önemli ve değerlidir.

Sonuç

Bu makale, tarih boyunca ortak bir coğrafyayı paylaşan toplumların 100 yılı aşkın bir süre önce çizilen bir sınır ile ikiye bölünmesi sonrası yaşadığı sosyo-mekânsal ayrışmaya odaklanmıştır. Sınırının yarattığı bu sosyo-mekânsal ayrışmanın sınırın Kilis tarafında hangi söylem ve pratiklerle gerçekleştiği analiz edilmiştir.

Türkiye-Suriye sınırı Birinci Dünya Savaşı sonrasında Suriye’yi işgal eden Fransızlar ile 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile çizilmiştir. Sınırın çizilmesiyle birlikte yıllarca aynı coğrafyayı paylaşan toplumlar iki ayrı ulus-devlet inşa sürecini yaşamışlardır. Bu ulus-devlet inşa sürecinin en önemli ayağı ortak bir ‘ulus’ yaratmaktır. Bir taraf Türk ulus kimliğini inşa ederken öte taraf Arap ulus kimlik inşa sürecini yönetmiştir. Ortak toplumsal kimlik oluşturmada ‘biz’ oluşturmak kadar bir ‘öteki’ oluşturmak da önemlidir. Bu bağlamda sınır biz ve ötekiyi ayıran bir çizgi fonksiyonuna sahiptir. Farklı strateji ve söylemlerle oluşturulan bu toplumsal kimlikler için sınırlar çok önemli bir yer tutar. Dünyadaki ulus-devlet sınırlarının neredeyse tümü geçmişte ortak olan coğrafyaları ve toplumları böldüğünden bu sosyo-mekânsal ayrışmanın en net gözlemleneceği yerler de sınır bölgeleri olmuştur.

Bu çalışmada Kilis’te sınıra ve sınırın öte tarafına dair söylem ve analizlerde öne çıkan üç ana kategori belirlenmiştir: kimlik/kültür, din ve tarih/ekonomi. Burada kimlik ve kültür ile tarih ve ekonomi aynı kategori içerisinde analiz edilmiştir. Bunun temel sebebi bu temaların görüşmelerde sıklıkla birlikte aktarılmasıdır.

Sosyo-mekânsal ayrışmanın izlerinin en çok görüldüğü ilk tema kimliktir. Mevcut sınırın en temel fonksiyonu olarak Arap kimliğini Türk kimliğinden ayırması görülür. Katılımcıların özellikle sınır çiziminden sonraki süreçte her iki ulus kimliği birbirinin ‘ötekisi’ olarak algıladığı görülmüştür. Bu ötekileşmeye dair söylem ve anlatılar ile sınırdaki sosyo-mekânsal ayrışmanın doğru ve yerinde olduğu argümanı temellendirilmektedir.

Analizlerde öne çıkan bir diğer tema ise din olmuştur. Aynı dine mensup olmanın toplumlar arasındaki benzerlik algısını güçlendirdiği görülmüş olsa da din bağlamında da bir sosyo-mekânsal ayrımın yapıldığı görülmüştür. Katılımcıların söylemlerinde din algısının ve dini pratiklerin de her iki tarafta farklılık gösterdiği vurgusu görülmektedir. Bu söylemler de sosyo-mekânsal ayrışmanın izlerini taşımaktadır.

Son olarak, sınıra dair hikâyelerde en çok değinilen iki konu tarih ve ekonomidir. Bunlar aynı zamanda sınırın yarattığı sosyo-mekânsal ayrışmaların izlerinin de en yoğun görüldüğü iki temadır. Paylaşılan anlatılarda sınırın çizildiği ilk yıllarda sosyal ve mekânsal anlamda kesin bir ayrışmanın olmadığı görülür. Tarihsel bağların etkisini kaybetmediği bu yıllarda sınırın her iki tarafında toprakları olanların sınırdan rahatça geçebildiğine dair anlatılar da mevcuttur. Kilis’in bir anda çizilen bir sınırla birlikte bir sınır kasabasına dönüşmesi ve ekonomik getirisi yüksek tarım alanlarını sınırla birlikte kaybetmesi ekonomik anlamda sorunlar yaratmıştır. Sınır ötesi ticari ilişkiler ise gittikçe artmış ve bu durum Kilis’in en temel ekonomik kaynağı olmaya başlamıştır. Anlatılarda 1950’lerde döşenen mayınların

bile bu ekonomik ilişkileri engelleyemediği aktarılmıştır. Tarihsel süreçlere ve ekonomik ilişkilere dair anlatılarda ve söylemlerde de sürekli bir biz ve öteki teması gözlemlenmiş, bu anlatılarda sınırın öteki tarafına kıyasla buradaki toplumun daha fazla vatan ve devlet sevgisine sahip olduğu vurgulanarak karşı taraftan ayrıştırılmıştır.

Sınırın yarattığı sosyo-mekânsal ayrışmalar sınırın Kilis tarafında bu söylem ve anlatılarla gerçekleşmektedir. Kilis'te sınırla kurulan ilişki her zaman çok boyutlu ve çok karmaşık bir yapıda olmuştur. Sınır, bir yönüyle ekonomik engel yaratmışken, bir başka yönüyle de Kilis için ekonomik bir fırsata dönüşmüştür. Sınıra hem karşı durulmuş hem de söylem ve pratiklerle sınır yeniden inşa edilmiştir. Sınır, her şeyden öte ortak bir coğrafyayı sosyal ve mekânsal olarak bölerek iki farklı coğrafya yaratmıştır.

Kaynakça

- Abdulla, N. (2009). *İmparatorluk sınır ve aşiret: Kürdistan ve 1843–1932 Türk-Fars sınır çatışması*, (Çeviren: Mustafa Aslan), İstanbul: Avesta Yayınları.
- Anderson, B. (1991). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso Press.
- Balibar, E. (2002). *Politics and the other scene*. London: Verso Books.
- Beşe, İ. (2009). *İşgalden kurtuluşa Kilis:1918-1921*. Başak Matbaa. Ankara.
- Bourdieu, P. & Thompson, J. B. (1991). *Language and symbolic power*. USA: Harvard University Press.
- Cebesoy, A. F. (2008). *Sınıf arkadaşım Atatürk*, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- Çolakoğlu, Ş. (1991). *Kilis: direniş-kurtuluş ve sonrası*. Ankara.
- Çolakoğlu, S. (1998). *İlçe Kilis-il Kilis*. Washington.
- Çolakoğlu, S. (2006). *"Kilis" kendini arayan kent*. Kilis Vakfı Yayınları. Ankara.
- Erözden, O. (1997). *Ulus-devlet*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Gellner, E. (2006). *Nations and nationalism*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Giddens, A. (2008). *Ulus, devlet ve şiddet* (2. Baskı). (Çeviren: Cumhur Atay), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Görentaş, B. (2018a). "Geography and border". *Marmara Coğrafya Dergisi*, (37), 322-328.
- Görentaş, B. (2018b). "Imagining geography: National identity, narrative and bordering". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 139-1434.
- Hall, S. (1996). Who needs identity. *Questions of cultural identity*, 16(2), 1-17.
- Hobsbawm, E. J. (1992). *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*: Cambridge University Press.
- Kesici, Ö. (1994). *Kilis yöresinin coğrafyası*. Kilis Kültür Derneği Yayınları. No:12.
- Kuzgun, M. ve İncili, Ö.F. (2023). Sınırın tarihi ve coğrafı yansımaları: Kilis Örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(34), 390-421).
- Lattimore, O. (1962). *Studies in frontier history (Collected Papers 1928-1958)*, London: Oxford University Press.
- Newman, D. (2006). The lines that continue to separate us: borders in our 'borderless' world. *Progress in Human Geography*, 30(2), 143-161.
- Newman, D. & Paasi, A. (1998). Fences and neighbours in the postmodern world: boundary narratives in political geography. *Progress in Human Geography*, 22(2), 186-207.
- Öğüt, T. ve Akkaş, E. (2017). Suriye toprak reformunun Türkiye'ye yansımaları: Pasavan rejimi krizi. *In Journal of Social Policy Conferences*, (71), 127-163.
- Said, E. W. (1979). *Orientalism*. New York: Vintage.
- Şenoğuz, H. P. (2014a). Türkiye-Suriye sınırında bir kasabadan sözlü tarihle sınıra bakmak. *Sınır ve Sınırdışı: Türkiye'de yabancılar, göç ve devlete disiplinlerarası bakışlar*.
- Şenoğuz, H. P. (2014b). Ahlaki ekonominin sınırları: Kilis'in Kayıtdışı ekonomisi ve yeni zenginleri. *Toplum ve Bilim*, 131, 105-134.

- Şenoğuz, H. P. (2015). Sahanın gölgeleriyle baş etmek: Türkiye-Suriye sınırındaki Kilis'te kaçakçılık anlatıları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences* (<http://jss.gantep.edu.tr>), 14(1), 1-17.
- Taşkın, O. (2022). Suriye'de kalan toprakları ve Kilis halkı. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12 (3), 1772-1783.
- Tekin, F. (2012). Sınırlar, bölgesel kimlikler ve ümmet tasavvuru. *Milel ve Nihal*, 9 (3), 157-175.
- Yıldırım, A. (2013). Devlet, sınır, aşiret: Nusaybin örneği. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
-